

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

NARODOWE
CENTRUM
KULTURY

DOM
KULTURY+

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu
Narodowego Centrum Kultury: Dom Kultury+ Edycja 2023

Raport z diagnozy potencjału kulturotwórczego gminy Jabłoń
realizowanej w ramach programu Dom Kultury+ Edycja 2023
Narodowego Centrum Kultury pn.

AKTYWNI MIESZKAŃCY - INSPIRUJĄCA GMINA

GMINNY OŚRODEK KULTURY
W JABŁONI

Jabłoń 2023

Agnieszka Duda-Jastrzębska

Lubelska Grupa Badawcza

Spis treści

Wstęp.....	3
Realizacja badań	3
Gmina Jabłoń	5
Historia	6
Gmina obecnie	6
Wyniki badań	8
Kultura.....	8
To, co ważne	9
Miejsca	10
Osoby, instytucje i organizacje.....	15
Grupy potrzebujące uwagi.....	18
Wydarzenia	19
Ważne wątki i tematy	21
Czas wolny i zainteresowania.....	21
Czas wolny	21
Zainteresowania	22
Wsparcie w realizacji zainteresowań.....	25
Dom Kultury.....	25
Jaki powinien być dom kultury?.....	25
Jak informować o działaniach?	27
Pomysły działań	28
W czym mieszkańcy i mieszkanki chcieliby wziąć udział?	29
Pomysły inicjatyw	31
Podsumowanie	33
Historia - o starym na nowo	33
Osoby, które inspirują	34
Poszukiwanie historii - archiwistyka, genealogia.....	34
Muzyka, śpiew, taniec i teatr.....	34
Spotkania i integracja	35
Aktywne poznawanie okolicy	35
Różnorodne warsztaty	35

Wstęp

Rozmawiając o kulturze w gminie Jabłoń nieraz pytaliśmy o skarby, dumę, o to co ważne dla mieszkańców i mieszkanki. W ten sposób szukaliśmy tematów, które mają moc poruszyć i zachęcić do działania. Każda gmina ma swoją specyfikę, swoje cenione wartości i potencjał. Na tych elementach warto się skupić, by wspólnie z mieszkańcami i mieszkankami gminy tworzyć nowe działania i wydarzenia kulturalne, by odkrywać potencjał ludzi i miejsc. Ten kierunek poszukiwań przyświeca programowi Dom Kultury+ Edycja 2023. W jego ramach Gminny Ośrodek Kultury w Jabłoniu realizuje projekt "Aktywni mieszkańcy - inspirująca gmina".

Celem projektu było uzyskanie, w pierwszym etapie, informacji o potencjale do tworzenia kultury wśród mieszkańców gminy oraz przeprowadzenie konkursu. W drugim etapie mieszkańcy i mieszkanki przy wsparciu zespołu GOK będą realizować zwycięskie inicjatywy. Program Dom Kultury + dąży do pobudzenia aktywności mieszkańców i ich udziału w tworzeniu lokalnej oferty kulturalnej. Dzięki etapowi badawczemu możliwe jest rozpoznanie kierunków działań ważnych dla mieszkańców. Spotkania realizowane w tym etapie pozwalają społeczności gminy na dyskusję wokół tematu kultury, wymianę informacji, zainteresowań i pomysłów. Oprócz informacji diagnostycznych uzyskujemy też efekt sieciowania, integracji i nowych możliwości współpracy. Przede wszystkim jednak, ośrodek kultury, staje się pierwszym miejscem kontaktu i działania dla osób, które chciałyby spróbować sił w realizacji swoich pomysłów.

Realizacja badań

W ramach I etapu projektu przeprowadziliśmy w gminie Jabłoń badania, których celem była diagnoza potencjału kulturowego okolicy: mieszkańców i mieszkanki, organizacji, instytucji, a także dziedzictwa i konkretnych miejsc w gminie. Diagnoza została przeprowadzona między kwietniem a czerwcem 2023 i objęła szereg działań badawczych:

- 3 spotkania otwarte - wywiady fokusowe zrealizowane w miejscowościach: Jabłoń, Kolano, Dawidy,
- 1 spotkanie mapujące z zespołem GOK,
- 1 spotkanie podsumowujące - warsztat z osobami zainteresowanymi tworzeniem inicjatyw,
- ankieta online (28 wypełnień),
- ankieta papierowa (60 wypełnień),

- wywiady indywidualne telefoniczne (6),
- wspólny spacer po Jabłoni.

Spośród osób, które wzięły udział w ankiecie online, 20 wypełniających stanowiły kobiety a 8 - mężczyźni. Rozpiętość wiekowa uczestniczek i uczestników była duża i mieściła się między rocznikami 1963 a 2011. Dominującą grupą były osoby urodzone w latach osiemdziesiątych XX wieku - aż 12 osób spośród 28. 5 osób urodziło się między rokiem 2000 a 2011. Miejscowości zamieszkania respondentów i respondentek były dosyć zróżnicowane, aczkolwiek dominowały osoby z Kolana (12 osób) i Jabłonia (9 osób).

W spotkaniach brały udział osoby, które odpowiedziały na zaproszenie i chciały poznać informacje dotyczące projektu, jak również porozmawiać o kulturze. Łącznie w spotkaniach badawczych wzięło udział około 60 osób. W indywidualnych wywiadach wzięły udział osoby wytypowane przez zespół i badaczkę, ze względu na różne formy ich zaangażowania w działalność, były to między innymi osoby takie, jak: aktywna osoba prowadząca jeden z zespołów, przedstawicielki KGW, rodzic dziecka uczęszczającego na zajęcia GOK, osoba pochodząca z gminy a mieszkająca obecnie poza nią, młodzież będąca w samorządzie szkolnym z dwóch placówek (podstawowej i ponadpodstawowej). Z kolei ankiety papierowe były umieszczone w Urzędzie Gminy i poszczególnych filiach placówki do samodzielnego wypełniania.

W realizacji badań brał udział także zespół Gminnego Ośrodka Kultury w Jabłoni prowadząc rozmowy w oparciu o ankiety papierowe (z czego niektóre były wywiadami grupowymi, np. z zespołem Kalina). Przed realizacją projektu spotkaliśmy się z zespołem, by wspólnie zmapować potencjał gminy a także, by omówić badania i ustalić ich zakres i metody.

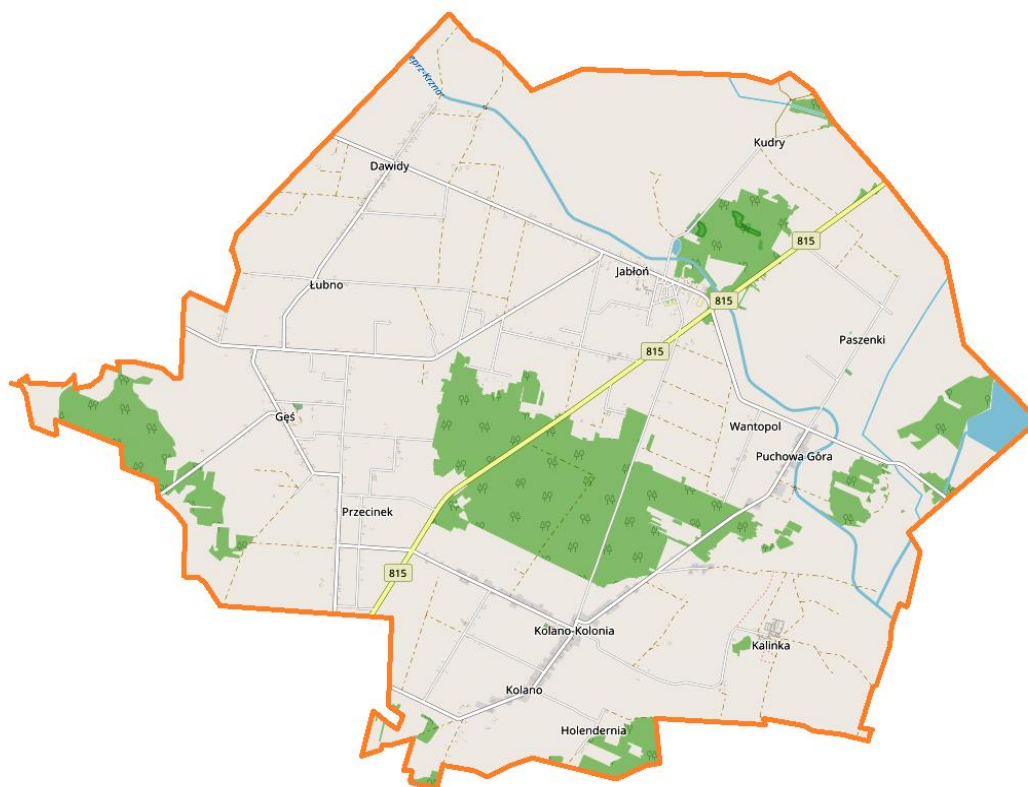
Prowadząc badania opieraliśmy się na koncepcji badawczej i szukaliśmy przede wszystkim odpowiedzi na pytania dotyczące ważnych tematów, miejsc czy wydarzeń, które ogniskują uwagę mieszkańców i mieszkanki, które są lubiane i mają potencjał, by zachęcić ludzi do działania. Punktem wyjścia dla badań były więc zasoby społeczności, jej kapitał i wzajemne relacje, a nie same potrzeby czy oczekiwania. Dzięki wiedzy o potencjale, a więc o osobach, tematach, działaniach, które już mają moc, by poruszyć i zachęcić do działania innych, łatwiej jest budować przyszłe inicjatywy i pomysły. Zebrane materiały dużo mówią też o potrzebach i warto mieć je także na uwadze, natomiast nieraz mogą one być jednostkowe czy chwilowe, niekoniecznie przekładają się na gotowość do działania. Największymi skarbami programu Dom Kultury+ są osoby, które mają potencjał, by zacząć realizować swoje inicjatywy a program i konkurs daje im impuls, by wystartować.

Gmina Jabłoń

Gmina Jabłoń leży w województwie lubelskim, na północ od Lublina, w powiecie parczewskim - na pograniczu Podlasia i Lubelskiego Polesia. Zamieszkuje ją około 4000 tysięcy osób. Jest obszarem typowo rolniczym, atrakcyjnym przyrodniczo.

Sołectwa:

- Jabłoń,
- Kolano,
- Kolano-Kolonia,
- Gęś,
- Dawidy,
- Paszenki,
- Kalinka,
- Wantpol,
- Puchowa Góra,
- Kudry,
- Holendernia
- Łubno.

Mapa gminy Jabłoń

Historia

Pierwsze wzmianki o Jabłoniu pojawiły się już w zapisach Jana Długosza (XVw.). W XIX wieku Jabłoń jako majątek jest w rękach rodziny Strzyżewskich a następnie Łubieńskich i w końcu Zamoyskich (z Różanki). Ten okres jest czasem świetności i rozwoju majątku i miejscowości. W okolicy duży był udział mieszkańców w powstaniu styczniowym, powstańcy znajdowali wsparcie w dworach w Jabłoniu i Kolanie. Łubieńscy wspierali także Unitów w ich oporze wobec caratu i przymusu przejścia na prawosławie. W 1939 pod Jabłoniem oddział generała Kleeberga rozegrał zwycięską bitwę z wojskami sowieckimi. W czasie II wojny światowej w pałacu stacjonowały oddziały hitlerowskiego SS, zlokalizowany był tu też obóz pracy dla ludności żydowskiej. Niemcy zamordowali w 7 egzekucjach 48 mieszkańców i mieszanek gminy, w większości Żydów (co zostało upamiętnione pomnikiem w Lesie Smuga). Po wojnie dobra obu majątków przejęło państwo. W Kalince, po akcji Wiśla i wysiedleniu ludności ukraińskiej, utworzono Państwowe Gospodarstwo Rolnicze. W 1960 roku otwarto Kanał Wieprz-Krzna, który przecina gminę i jest ważnym punktem odniesienia zarówno w historii, jak i przestrzeni gminy. Jabłoń i okolice przez wieki kształtowały się na styku kultur i religii (katolicyzm, judaizm, prawosławie i grekokatolicyzm), pozostałości tego faktu widać w budownictwie sakralnym, na cmentarzach czy też gwarze chachłackiej obecnej już raczej tylko w repertuarach zespołów ludowych.

Gmina i poszczególne placówki pielęgnują lokalną historię, począwszy od legend poprzez miejsca martyrologii, po dziedzictwo w postaci pałaców i historii ich dawnych właścicieli. O historii gminy można poczytać na jej oficjalnej stronie internetowej a także w publikacji pt. Monografia gminy Jabłoń pod redakcją naukową Dariusza Tarasiuka.¹

Gmina obecnie

W gminie Jabłoń funkcjonuje 5 szkół podstawowych, w: Jabłoniu, Kolanie, Paszenkach, Dawidach i Gęsi, z czego 4 prowadzone są przez stowarzyszenia. Ponadto działa Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego - placówka z dużymi tradycjami, ściągająca w swoje podwoje młodzież nie tylko z gminy.

W zakresie kultury w gminie Jabłoń działa przede wszystkim Gminny Ośrodek Kultury w Jabłoniu, Wiejski Dom Kultury w Kolanie i Paszenkach i Świetlica Wiejska w Kalince. Dom kultury od lat pełni funkcję ośrodka życia kulturalnego, prowadzi warsztaty w różnych lokalizacjach, organizuje gminne wydarzenia, pisze, wygrywa i realizuje różne projekty. Jego zespół szeroko współpracuje z innymi instytucjami i organizacjami, w tym z Gminną Biblioteką Publiczną wraz z filiami w Gęsi, Kolanie i Paszenkach. Biblioteka również jest bardzo aktywną placówką, realizuje własne projekty i warsztaty, corocznie bierze udział w ogólnopolskich akcjach. W Jabłoniu

---

¹ Tarasiuk Dariusz (red.), Monografia gminy Jabłoń, Jabłoń, 2018

obie instytucje współdzielą jeden budynek, co dla odbiorców i odbiorczyń jest zaletą bo mogą łatwo i wygodnie korzystać z obu miejsc:

Jestem tam dosyć często, czasem czekam na przyjaciół, czasem do pani Kasi. Jestem wolontariuszką WOŚP, albo konkursy. Jestem też w bibliotece, tam jest sporo do robienia, są książki, jest telewizor, można na nim grać.

Wypowiedź z wywiadu indywidualnego

Placówki sąsiadują ze szkołą podstawową oraz boiskiem Orlik (drugi kompleks sportowy znajduje się w Gęsi).

Widok z budynku GOK i Biblioteki na kompleks sportowy w Jabłoni

GOK prowadzi 4 placówki. W Jabłoni znajduje się główna siedziba instytucji. Tu realizowana jest większość wydarzeń i warsztatów. W Kalince GOK prowadzi świetlicę, która zwłaszcza w lecie, staje się miejscem otwartym. Realizowane są tu także warsztaty, zajęcia okolicznościowe (np. wicie palm). W Paszenkach działa Wiejski Dom Kultury, który zwłaszcza w wakacje pełen jest ludzi. Mieszkańcy i mieszkanki wsi wspierają GOK, np. w pomalowaniu sali czy koszeniu trawy przy WDK. Także w Kolanie funkcjonuje Wiejski Dom Kultury.

Dziedzictwo ostatniego właściciela pałacu w Jabłoni - rzeźbiarza Augusta Zamoyskiego - pielęgnuje muzeum jego imienia.² Sam pałac w Jabłoni pozostaje w rękach prywatnych. Z kolei pałac w Kolanie należy do gminy. Obecnie działa w nim Dzienny Dom Pomocy i Klub Seniora, natomiast w najbliższych latach, w związku z funduszami wygranymi w konkursie Fundacji Most the Most „Nasz zabytek”, pałac zostanie zrewitalizowany i planowane jest ulokowanie w nim m.in. siedziby Wiejskiego Domu Kultury i Filii Gminnej Biblioteki Publicznej.³

Wyniki badań

W kolejnych podrozdziałach zostanie zaprezentowany materiał uzyskany w wyniku badań diagnostycznych. Jest on obszerny i wskazuje wiele wątków. Przedstawiając je w sposób jak najbardziej dokładny wychodzimy z założenia, że zebrane opinie mogą być inspiracją nie tylko do najbliższych działań kulturalnych ale także dla przyszłych inicjatyw czy działań strategicznych na poziomie gminy. Z kolei w ostatnim rozdziale raportu znajduje się streszczenie informacji w postaci kierunków - obszarów, tematów i form możliwych działań kulturalnych, które najmocniej wybrzmiały w badaniach.

Kultura

Osoby, które wypełniały ankietę online zapytaliśmy o pojęcie kultury - jak jest ono rozumiane i jak postrzega się kulturę w gminie. Skojarzenia z kulturą, przekazane w ankiecie, można skategoryzować w następujących hasłach:

- tradycja - przekaz międzypokoleniowy, folklor, historia, wartości i normy społeczne, kultywowanie i rozwój tradycji,
- możliwość obcowania z kulturą - wydarzenia: koncerty, teatr, wystawy, malarstwo, plener rzeźbiarski, występy artystyczne, wydarzenia okolicznościowe, historyczne, dziedziny kultury: balet, opera, kino, muzea, taniec,
- dziedzictwo - poznawanie zabytków,
- osoby i instytucje związane z kulturą: Gminny Ośrodek Kultury, ośrodki, aktywność osobista,
- sposób spędzania czasu - przyjemny, kreatywny, rozwijający (poznawanie nowych możliwości), dobry, rozrywka,
- kultura osobista - zasady zachowania, szacunek, życzliwość, dobre wychowanie, uprzejmość.

---

² <https://augustzamoyski.eu/>

³ <https://mostthemost.pl/lubelskie/kolano-kolonia-palac-lubienskich/>

Jak więc wyglądają skojarzenia z kulturą w gminie? Jak się okazało w tym zakresie odpowiedzi były podobne, wskazywano jednak także konkretne działania, najczęściej wydarzenia, które są cykliczne i ważne dla okolicy. Były to przede wszystkim Ogólnopolskie Plenery Rzeźbiarskie im. Augusta Zamoyskiego, ale także opisywane ogólnie: warsztaty, konkursy plastyczne, festyny, wystawy malarskie. Sztandarowymi działaniami są także dożynki. Jedna osoba wskazała, że wydarzeniom brak reklamy.

W odpowiedzi na pytanie o kulturę w gminie wskazywano także konkretne instytucje i organizacje: GOK, Biblioteki, Muzeum Augusta Zamoyskiego, zespół Kalina i Jabłoneczka, zespoły ludowe, Koła Gospodyń Wiejskich, a także szkoły i Gminną Bibliotekę Publiczną. Ogólnie wspomniano obecność malarzy i rzeźbiarzy działających w gminie. Pojawiło się także nawiązanie do kultywowania tradycji i korzeni czy wspólnoty działania. Podkreślono ludowość: folklor, sztukę ludową, rzemiosło oraz przekazywanie tradycji. Ważnym punktem odniesienia w rozmowie o kulturze jest też dziedzictwo, zwłaszcza pałace w Jabłoniu i Kolanie. Odnoszono się także ogólnie do sztuki, historii a nawet ciszy oraz do aktywności kulturalnych: malarstwa, śpiewu.

Ponadto pojawiły się dwa rozbudowane głosy jeden wskazujący dominację tematu Augusta Zamoyskiego, drugi wsparcia, jakie daje zespół GOK:

Niestety kultura w Jabłoniu kręci się tylko wokół Zamoyskiego, jest jeszcze zespół Kalina....

[przyp. red.: kojarzy mi się z] Pomocą, którą zawsze otrzymam od Pań z GOKu.

Wypowiedzi z ankiety online

W odpowiedzi na to pytanie pojawiła się także informacja o tym czego brakuje, tu wskazywano kino i amfiteatr.

To, co ważne

Głównym zadaniem badań było zmapowanie potencjału kulturotwórczego gminy i jej mieszkańców oraz mieszkańek. Rozmawialiśmy nieraz o potrzebach, ale bardziej niż ich poszukiwaliśmy informacji o tym, co już jest ważne: o tematach, które budzą emocje i ogniskują działania, o osobach i organizacjach, które robią interesujące rzeczy i mogą chcieć się tym podzielić czy też o miejscach i wydarzeniach, które dla ludzi są ważne, gdzie można ich spotkać. Poszukując tych wątków sięgaliśmy nieraz do historii, kreśliliśmy niewidzialne drogi na mapie, czy żywo dyskutowaliśmy o tematach, które okazywały się ważne dla wielu osób.

Miejsca

Miejsca wskazywane przez społeczność jako ważne bardzo często wiążą się z bezpośrednim sąsiedztwem, przyrodą czy historią.

Dlaczego ważna jest znajomość tych miejsc? Mogą one być naturalnym miejscem realizacji działań kulturalnych. Ludzie z chęcią się w nich pojawiają bo już teraz lubią tam przebywać. Wskazane miejsca niosą w sobie wartość symboliczną i sentymentalną, co sprawia, że mogą być też być same w sobie tematem przewodnim inicjatyw.

Poniżej zostały zestawione miejsca wskazywane przez mieszkańców w czasie spotkań badawczych, wywiadów, jak również w ankietach.

Miejsca przyrodnicze:

- zbiornik retencyjny w Paszenkach, objęty programem Natura 2000, ostoja ptactwa:

Lubię to miejsce, ponieważ można tam doświadczyć bardzo bliskiego kontaktu z naturą, można zaobserwować wiele gatunków ptaków w ich naturalnym środowisku, poczuć się jak w środku filmu przyrodniczego.

Wypowiedź z ankiety online

- lasy, w tym Las Smuga (opisywany również jako miejsce, które skrywa wiele tajemnic historycznych, gdzie ukrywali się Żydzi w czasie wojny), Las Kolański,
- łąki,
- kolański gościniec, niegdyś ważny trakt, obecnie wskazywany jako lubiane miejsce spacerów czy rowerowych przejażdżek, podkreślano urok starych drzew, wspomniano także gościniec między Gęsią a Parczewem oraz trakt koronny między innymi między Jabłoniem a Dawidami,
- miejsca przyrodnicze, czy ogólny klimat krajobrazowy gminy - spokój, zieleń, drogi między polami, otoczenie wskazywano jako ważną scenografię codzienności, spacerów i wycieczek rowerowych, synonim odpoczynku, ciszy i spokoju:

Łąki, lasy - ponieważ najlepiej się odpoczywa wśród ciszy i spokoju.

Cała Gmina bo jest czysta i ładna. Znajduje się w niej wiele miejsc do jazdy rowerem, spacerów, rozmów z mieszkańcami. Jest

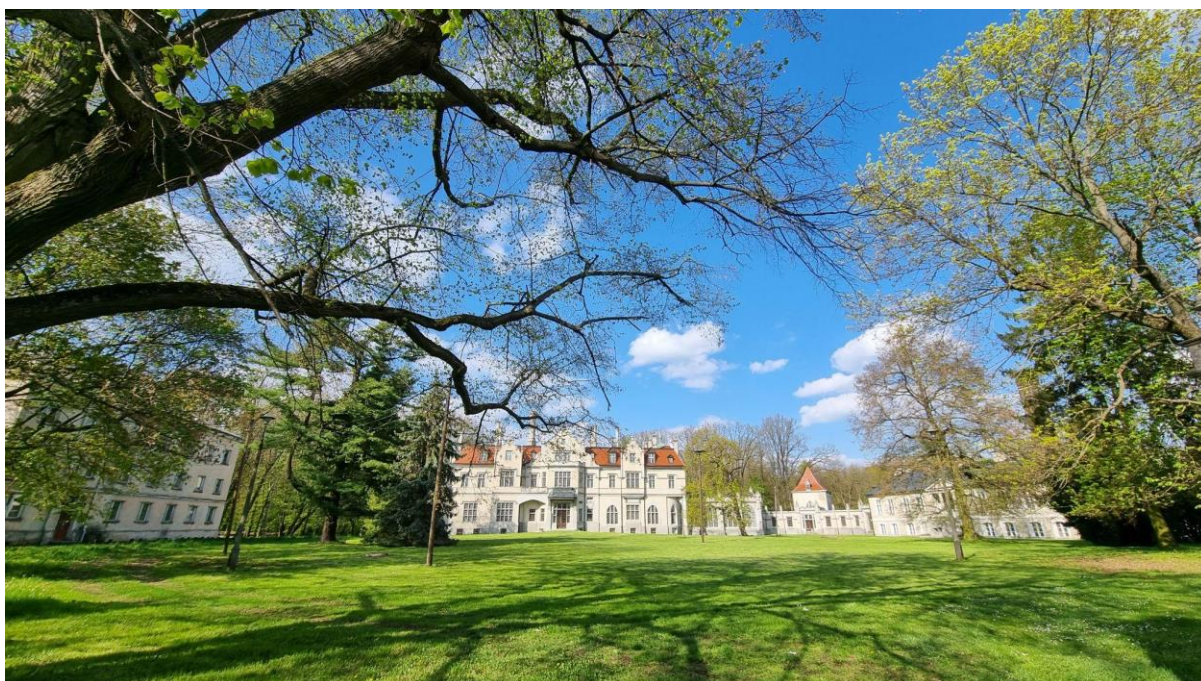
cicho i spokojnie. Dużo lasów, wód płynących i stojących, gdzie spokojnie można pójść lub pojechać, wziąć książkę i poczytać lub usiąść i ciszy pomyśleć i się zrelaksować.

Wypowiedzi z ankiety online

Dziedzictwo i miejsca historyczne

Wątki historyczne i poznawanie przeszłości gminy skupiało na spotkaniach wiele uwagi osób uczestniczących. Wymieniano miejsca związane z dziejami okolicy, rozmawiano o tym, jak do nich dotrzeć, jakie tajemnice i legendy się z nimi wiążą. Można z tego wnioskować, że te tematy mają duży potencjał, by opierać na nich działania kulturalne. Poniżej wymienione zostały pojawiające się w badaniach informacje i miejsca.

Pałac w Jabłoni, wraz z całym kompleksem: leśniczówką, gajówką, zabudowaniami folwarcznymi (czworaki i dwojaki), parkiem, sadzawką, kanałem był jednym z najczęściej wskazywanych miejsc. Wiąże się go najbardziej z postacią ostatniego przed czasami PRL właściciela - Augusta Zamoyskiego, artysty, rzeźbiarza, człowieka wielu pasji. Jego budowniczym był jednak Tomasz Zamoyski (ojciec Augusta). Pałac jest symbolem i dumą Jabłonia. Osoby uczestniczące w badaniach wskazują go jako miejsce z potencjałem, jednocześnie czekając na szansę by móc go zwiedzić, korzystać z parku. Nadzieją na otwarcie pałacu są nowi właściciele. Czy tak się stanie tego jeszcze nie wiadomo. Na razie mieszkańcy i mieszkanki, by móc zobaczyć choć kawałek wewnątrz czekają na coroczne Spotkania z Augustem Zamoyskim.

Pałac w Jabłoniu

Pałac w Kolanie wskazywano jako dumę gminy równie często. Jest on obecnie bardzo ważnym miejscem na mapie aktywności osób w wieku seniorskim - funkcjonuje w nim Dzienny Dom Pomocy i Klub Seniora. W przyszłości, po rewitalizacji, będzie tu działał Wiejski Dom Kultury. Pałac i park budzą zainteresowanie, sentyment, wskazywano, że jest to miejsce z potencjałem, padały pomysły, np. realizacji koncertów na terenie parku, podkreślano ciekawą historię miejsca i jego dawnych właścicieli - rodziny Łubieńskich.

Pałac w Kolanie

Kanał Wieprz-Krzna jest wskazywany zarówno, jako miejsce historyczne, jak i przyrodnicze. Jego otwarcie było dużym wydarzeniem w okolicy w czasach Polski Ludowej. Wiele osób wspomina ten moment. Obecnie wskazuje się otoczenie kanału, w tym most w Jabłoni, jako miejsca z potencjałem, lubiane tereny spacerów. Pojawiały się pomysły by właśnie nad kanałem realizować koncerty czy spektakle teatralne, wydarzenia lokalne, mówiono też o tym, że warto wyposażyć okolicę w altankę czy ławki, podkreślano, że Kanał ma potencjał turystyczny:

Marzy mi się, by tam gdzie Wieprz-Krzna, jeden z najdłuższych w Europie, opowieści jak Gierek przyjeżdżał i otwierał. Jakby to połączyć, skwerek zrobić, sobótkę zrobić, obrzędy ludowe, połączyć z naturą i miejscem odpoczynku, wpleść ścieżkę, tu rybacy, tu przy kanale

Wypowiedź z wywiadu indywidualnego

Pozostałe wskazywane miejsca związane z historią:

- cmentarz w Jabłoni, który daje możliwość oglądania starych nagrobków i odczytywania napisów na nich, odkrywania historii,
- Gęś i historia ochrony sióstr Felicjanek,
- kościół w Paszenkach, dawniej cerkiew unicka, ufundowana przez ród Firlejów,
- kościół w Kolanie,
- kościół w Jabłoni,
- miejsca już nieistniejące: cerkwisko w Jabłoni (miejsce po cerkwi), kopiec Piłsudskiego,
- kapliczka w Jabłoni, przez niektórych zwana cudowną,
- kapliczka w Kudrach, kapliczka w Puchowej Górze, krzyż prawosławny (unicki) w Kalince,
- krzyż w Puchowej Górze upamiętniający śmierć dwóch chłopców w wyniku eksplozji niewybuchu,
- kapliczka w Dawidach, zawieszona przez ks. Dzyra, ze spisaną modlitwą za osoby chroniące się w lasach w czasie II wojny światowej,
- kurhany choleryczne, tzw. mogiłki,
- miejsca martyrologii: krzyż powstańców w lesie, mogiła nieznanego żołnierza w Paszenkach (obecnie spoczywający zostali już zidentyfikowani), pomnik żołnierzy rosyjskich w Kudrach, pomnik powstańców w Kolanie, Puchowa Góra - miejsce rozegrania w 1939 roku bitwy SGO "Polesie" gen. Fr. Kleeberga z jednostkami Armii Czerwonej,
- grodzisko średniowieczne o nazwie "Wały" bądź "Horodek", niedaleko wsi Gęś, miejsce także wskazywane, jako pozostałości wałów szwedzkich.

Miejsca spotkań:

- skwer za ośrodkiem zdrowia w Jabłoni - wskazywany przez bardzo wiele osób, jako miłe i ładne miejsce; mieszkańców i mieszkanki cieszy dokonany remont i utworzenie skweru, wskazują go jako miejsce spotkań i realizacji wydarzeń, np. koncertów, jak i przyszłych działań; określano go także jako: dobrze zaprojektowany, przytulny; jedyną trudnością jest brak cienia w upalne dni,
- teren przy szkole i Orlik to ważne miejsce spotkań młodzieży, zwłaszcza tej związanej ze sportem (drużyny piłkarskie i piłki ręcznej), jak i grającej całkiem amatorsko; przy okazji rozmów o miejscach spotkań młodzieży, nieraz wskazywano duży niedosyt, brak miejsc "pod dachem", niezależnych i dających wolność spotkania i spędzania czasu przez młodzież także w brzydsze dni,
- stadion, wskazywany czasem jako miejsce spotkań młodzieży, obecnie będący w remoncie,
- inne miejsca spotkań młodzieży: stara mleczarnia w Paszenkach, "park" za Urzędem Gminy w Jabłoni, orlik, stadion, w innych miejscowościach najczęściej miejsce spotkań bywają świetlice i tereny do nich przylegające, lokale OSP.

Miejsca bliskie, bo związane z historią rodziny

Bardzo często wskazywano swoje miejscowości pochodzenia bądź zamieszkania jako te najważniejsze bo "swoje", bo w nich ktoś przebywa od dziecka, wiąże z nim sentyment i historię. Ważne są również miejscowości, w których mieszka najbliższa rodzina.

Ponadto wskazywano, jako ważne, siedziby instytucji: Gminnego Ośrodka Kultury, Gminnej Biblioteki Publicznej, szkół. W przypadku wszystkich instytucji podkreślano otwartość, przyjazność osób pracujących, chęć współpracy, a także ofertę ciekawych działań. Instytucje takie jak GOK i Biblioteka, i ich lokal (opisywany jako ładny, dobrze zaprojektowany) są także postrzegane przez młodzież jako miejsce, w którym można spędzać czas.

Potrzeby

W czasie rozmów i spotkań mieszkańcy i mieszkanki wskazywali także, jakich miejsc ich zdaniem brakuje:

- parku dostępnego dla mieszkańców i mieszanek w Jabłoni i Kolanie,
- siedziby dla Koła Gospodyń Wiejskich w Kolanie,
- miejsca spotkań dla młodzieży, np. siłowni, dostępnych świetlic, bezpłatnych w korzystaniu altanek:

*Raczej takiego nie ma bo brak jest pewnego miejsca tak zwanej
Siłowni dla młodzieży i nie tylko.*

Wypowiedź z ankiety online

Osoby, instytucje i organizacje

W tym punkcie zebraliśmy informacje o osobach i organizacjach wymienianych przez społeczność jako aktywne i ważne. Wiele osób wskazywało instytucje, pojawiły się też informacje o konkretnych osobach czy grupach.

Dużo uwagi poświęcono szkołom, jako ważne wskazywano całe ich społeczności, z kadrą nauczycielską, uczniami i uczennicami. W gminie działają: szkoły podstawowe, w tym szkoły prowadzone przez stowarzyszenia oraz Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Jabłoni. W przypadku Zespołu podkreślano aktywność uczniów/uczennic, ich udział w konkursach (np. poetyckim, pszczelarskim), możliwość uczestniczenia w wielu zajęciach zapewnianych przez szkołę (zajęcia sportowe, taniec ludowy, wymiana książek, warsztaty kulinarne i inne), też w ramach internatu. Społeczność szkoły jest dumna zarówno z tradycji placówki, jak również z aktualnej oferty instytucji. Podkreślano, że szkoła uzyskała certyfikat "Szkoła innowacji". Przy Szkole Podstawowej w Jabłoni działa zespół Jabłoneczka, realizowane są także inscenizacje.

Ważne dla mieszkańców i mieszkank są zespoły śpiewacze i ludowe: zespół Jabłoneczka prowadzony przez p. Marzenę Zieńczuk przy szkole podstawowej w Jabłoni, zespół Kalina prowadzony przez Leokadię Kusiuk. Wspominano, że jeszcze do niedawna działał w Paszenkach zespół obrzędowy. W czasie spotkań wyrażano nadzieję na jego reaktywację.

Istotnymi organizacjami w społeczności gminy są też Koła Gospodyń Wiejskich, ich członkinie i członkowie realizują lokalne wydarzenia, starają się wracać do tradycji (np. w zakresie pisankarstwa czy kulinariów), uczestniczą w konkursach, realizują zajęcia dla dzieci. Wymieniano: KGW Jabłoń - młode koło, pełne zapału i talentów, KGW Gęś - bardzo aktywne koło, realizujące dużo działań, także organizujące imprezy na zamówienie, KGW Kolano - młode i realizujące kolejne pomysły, KGW Dawidy - bardzo aktywne, liczne i wspierające się grono, a także KGW Kudry i Paszenki.

Inne wymienione osoby i organizacje:

- Stowarzyszenie "Szkoła marzeń" prowadzące szkołę podstawową w Dawidach,
- Gminny Ośrodek Kultury,
- Gminna Biblioteka Publiczna wraz z filiami,
- Ochotnicza Straż Pożarna, w tym drużyny młodzieżowe,

- Kościoły i parafie,
- zespół wokalny "Fidei" działający przy kościele,
- Muzeum Augusta Zamoyskiego,
- Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Jabłońskiej,
- Stowarzyszenie Inicjatyw na Rzecz Gminy Jabłoń - realizator wielu projektów,
- Klub Seniora, aktywnie działający przy Dziennym Domu Pomocy w Kolanie,
- Wójtowie,
- Sołtysi i sołtyski,
- Urząd gminy,
- artyści, zwłaszcza rzeźbiarze, np. pan Zygmunt Walenciuk, p. Bogusia Makarewicz
- osoby pamiętające dawne czasy i chętnie dzielące się historiami, np. p. Zbigniew Bronikowski z Jabłonia,
- osoby pracujące z dziećmi i młodzieżą, prowadzące zespoły, nauczające w szkołach,
- osoby prowadzące zespoły sportowe - Olimpia Jabłoń - drużyny piłki nożnej i siatkówki skupiające aktywność młodzieży,
- koło wędkarskie.

Kolejną liczną kategorią są postaci historyczne związane z okolicą: Zygmunt Walenciuk, Amelia Łubieńska, August Zamoyski, Piotr Strzyżowski, ks. Stanisław Dzyr, J. Tokarska, ksiądz Józef Szajda, doktor Romualda Mostowiec. Ich historię i dokonania ważne dla gminy można poznać w publikacji Monografia gminy Jabłoń, jak również w materiałach na stronie internetowej gminy.

Rodzina Łubieńskich znana jest z tego, że wspierała powstańców styczniowych a następnie ludność unicką w walce z caratem dążącym do wprowadzenia prawosławia zamiast religii greko-katolickiej (której wyznawcy zwani byli unitami). Dzięki Łubieńskim powstały też na terenie gminy pierwsze szkoły. Jako osobę o największych zasługach wskazywano Amelię hrabinę Łubieńską.

August Zamoyski, ostatni właściciel pałacu w Jabłoni, znany jest przede wszystkim jako rzeźbiarz, jednakże przy dłuższych rozmowach okazuje się, że mieszkańcy i mieszkanki, w różnym wieku, znają także inne wątki jego biografii, które nieraz wydają im się ciekawsze: jego znajomych i spotkania, jakie odbywały się w Jabłoni, jego pasje - zwłaszcza kolarstwo, historie miłosne.

Wnętrze Muzeum Augusta Zamoyskiego

W świetle prowadzonych rozmów wydaje się, że bardzo ważną rolę w poznawaniu Augusta i jego biografii mają Muzeum i cykliczne Spotkania z Augustem Zamoyskim. W tym roku w ramach Spotkań wystawiony był spektakl - wiele osób opowiadało o nim i o faktach, które dzięki niemu poznało. Dzięki takim działaniom, a także pracy szkół, August Zamoyski staje się bliski i inspirujący:

Zamojscy to osoby bliskie i ważne, to zawsze było obecne u nas w edukacji. Nauczyciele starali się zaszczepić tę miłość do Zamoyskich. Osoby, które go znały jeszcze (...) dobrze go wspominały. Kochał tych ludzi stąd, był związany z nimi, (...) wspierał, miał przyjaciół.

Wypowiedź z wywiadu indywidualnego

Po wycieczce do muzeum stwierdzam, że może i jest interesujący - rowerem z Zakopanego do Paryża, szerokie znajomości, jego życie.

Wypowiedź z wywiadu indywidualnego

Zamojscy to nie tylko August. Związki tego rodu z Jabłonią zapoczątkował dziadek Augusta, który zakupił majątek dla syna - Tomasza. On wybudował dzisiejsze

zabudowania majątku. Historię rodu można poznać w publikacji Zamoyscy w Jabłoni⁴, a także odwiedzając Muzeum Augusta Zamoyskiego,

Jako ważna postać wymieniano także księdza Stanisława Dzyra, pochodzącego z Dawidów, silnie związanego z okolicą, zbierającego i utrwalającego historię lokalną.

Jeszcze jedną interesującą osobą wskazywaną na spotkaniach był Franciszek Mazurek, leśniczy pracujący u rodziny Zamoyskich i jego potomkowie: syn Aleksander Mazurek - światowej sławy rajdowiec, wnuk Bohdan Mazurek - kompozytor i reżyser dźwięku, współautor muzyki do "Akademii Pana Kleksa".

Grupy potrzebujące uwagi

Dużo uwagi poświęcono młodzieży wskazując nieraz, że jest grupą, która nie posiada dedykowanej oferty kulturalnej, a zwłaszcza miejsc spotkań. Jednocześnie na spotkaniu w Kolanie osoby uczestniczące opowiadały o aktywności młodzieży ze starszych klas szkoły podstawowej i jej zainteresowania tematami informatycznymi.

Na jednym ze spotkań podkreślono, że barierą aktywności młodych ludzi jest często brak kolegi/koleżanki, z którym można się wybrać na wydarzenie czy zajęcia. Wsparcie w poszukiwaniu takich osób może też być celem działań. Warto pamiętać o takiej barierze planując zajęcia dla młodzieży i poszukiwać sposobów zminimalizowania jej.

Przedstawiciele młodzieży wskazywali, że grupie brakuje miejsc spotkań (choćby altanki, z której można by korzystać bezpłatnie), ale też oferty, bo większość zajęć skupia się na dzieciach i młodzieży do ok. 13 roku życia. Piłka nożna dostępna jest też dla starszej młodzieży, brakuje jednak grup dla starszych roczników z piłki siatkowej.

W czasie spotkania w Dawidach poruszony został temat grupy seniorskiej. Oprócz osób aktywnych jest też wiele seniorów i senierek spędzających czas w domu i samotności. Osoby te bardzo trudno zachęcić do udziału w wydarzeniach, zwłaszcza od czasu izolacji związanej z pandemią. Uczestniczki spotkania zastanawiały się nad tym, co może zachęcić te osoby do włączenia się w wydarzenia. Wśród pomysłów znalazły się przeglądy filmów religijnych, wydarzenia dla dziadków, babć i ich wnuków/wnuczek albo działania związane ze zbieraniem wspomnień i lokalnych historii.

Interesujące przemyślenia dotyczyły również młodych dorosłych. Wskazywano, że mogliby się cieszyć z oferty, z której mogliby skorzystać w czasie zajęć dla ich

---

⁴ Cebulak A.(red.), Wikło B (red.), Zamoyscy w Jabłoni, Jabłoń 2016

dzieci, byłaby to chwila wytchnienia zwłaszcza dla rodziców małych dzieci. Mile widziane byłyby też zajęcia, w których mogłyby wspólnie uczestniczyć pary, choćby nauka tańca.

Wydarzenia

Wydarzeniem, o którym dużo mówiono podczas spotkań (co też wiąże się ze zbieżnością terminów) były Spotkania z Augustem Zamoyskim realizowane na terenie pałacu, połączone z mszą i programem artystycznym. Spotkania są jedną z nielicznych okazji w ciągu roku, by zajrzeć do pałacu i parku. W tym roku w czasie Spotkań przedstawiono inscenizację "Czy to jawa czy sen?", która pozwoliła mieszkańcom i mieszkankom oraz nowym właścicielom pałacu poznać historię Augusta. Inscenizacja jest bardzo dobrze wspomniana przez osoby biorące w niej udział, współpraca włączyła różne pokolenia a efekt sprawił dużo satysfakcji:

*Wszystkie osoby się zgodziły (przypis red.: włączyć w spektakl),
zagraliśmy świetnie! Myślę, że będziemy chcieli to zagrać jeszcze
raz. Był i humor i historia miejscowa.*

Wypowiedź z wywiadu indywidualnego

Spotkania z Augustem Zamoyskim

14 maja 2023 r.

„Powroty Augusta Zamoyskiego”

augustzamoyski.eu

PROGRAM

12:00 – Msza św. w 130 rocznicę urodzin i 53 rocznicę śmierci Augusta Zamoyskiego w kaplicy pałacowej.

Cześć artystyczna

13:00-16:00 – Prezentacja wystawy fotograficzno-plastycznej pt. „Pałac w Jabloniu – historia i codzienność” w oranżerii pałacowej.

13:30 – Program artystyczny pt. „Czy to jawa, czy sen” teren zespołu pałacowo-parkowego.

14:10 – Rozstrzygnięcie konkursu plastycznego uczniów Szkoły Podstawowej im. SGO Polesie w Jabloniu pt. „Pałac w Jabloniu – historia i codzienność”.

Muzeum Augusta Zamoyskiego w Jabloniu w tym dniu
otwarte w godz. 12:00-16:00

organizatorzy:

Muzeum Augusta Zamoyskiego w Jabloniu, Samorząd Gminy Jabłoń, Szkoła Podstawowa im. „SGO Polesie” w Jabloniu,
Gminna Biblioteka Publiczna w Jabloniu, Gminny Ośrodek Kultury w Jabloniu, Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego im. Augusta Zamoyskiego w Jabloniu,
Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Jabłorskiej

Plakat tegorocznych Spotkań

Pozostałe wymieniane wydarzenia:

- dożynki gminne realizowane co roku w innej miejscowości, w 2023r. odbędą się w Paszenkach,
- odpusty parafialne,
- koncerty, w tym te organizowane na skwerku w Jabłoniu,
- festyny,
- warsztaty - cenione są warsztaty realizowane przez GOK czy bibliotekę, dzieci bardzo chętnie w nich uczestniczą, pojawia się też oferta, w której może uczestniczyć cała rodzina, czasem jednak barierą bywa cena uczestnictwa, choć dla jednej osoby nie jest duża, to w przypadku większej rodziny bywa trudna,
- Ogólnopolski Plener Rzeźbiarski im. Augusta Zamoyskiego - coroczna impreza skupiająca rzeźbiarzy z Polski i świata, promująca dorobek Augusta Zamoyskiego; biorąc pod uwagę, jak często była wymieniana można uznać, że jest jednym ze znaków rozpoznawczych gminy; w czasie spotkań wspominano, że warto by było rozważyć zmianę formuły, odchodząc od założenia kopiowania dzieł Zamoyskiego; w plenerach biorą też udział mieszkańcy i mieszkanki gminy, co pokazuje, że rzeźba jest nadal żywym kierunkiem w społeczności,
- obchody dnia Św. Floriana, realizowane w różnych miejscach gminy, będące okazją do spotkania wszystkich jednostek OSP, połączone z biesiadą,
- piknik z okazji Dnia Rodziny, często wymieniany i chwalony,
- mecze Olimpij Jabłoń,
- obchody patriotyczne: 3 maja, 11 listopada,
- wspomnienia ważnych wydarzeń historycznych: Bitwy pod Jabłoniem, Bitwy pod Kolanem i Holendernią,
- warsztaty malarskie i rzeźbiarskie,
- akcje Narodowe Czytanie i Jak czytam, jak nie czytam realizowane co roku przez Bibliotekę,
- wystawy, konkursy plastyczne i recytatorskie, Święto Seniora i Pieczonego Ziemniaka, uroczystości patriotyczne,
- wydarzenia sportowe związane z tenisem stołowym: Mistrzostwa o puchar wójta, Memoriał im. Jarosława Waszczuka,
- Noc Bibliotek i Noc Muzeów - co rok realizowane w Jabłoniu,
- Paszenki - święto pieczonego ziemniaka,
- Biesiada Jabłońska - zrealizowana przez zespół ludowy „Kalina” z Jabłonia i Gminny Ośrodek Kultury,
- coroczna akcja sprzątnięcia świata,
- kwesty,
- kiermasze świąteczne.

Jedna z osób wspominała akcję "Niewidzialna ręka", jaka miała miejsce w gminie w latach 50-tych XX wieku.

Ważne wątki i tematy

Analizując materiały zebrane w czasie spotkań, można wskazać, jako ważne i powtarzające się wątki tematyczne następujące zagadnienia:

- historia lokalna,
- przyroda, spokój, przestrzeń, brak przemysłu,
- rolnictwo,
- religijność,
- tradycje związane z religią, np, obchód pól,
- rodzina i wartości związane z rodziną,
- powrót do tradycji, przypominanie ich, np. pisankarstwo, wicie palm, koszyków z wierzby, zbieranie poroży, zbieranie ziół, jagód, grzybów i ich przetwarzanie,
- legendy, zwłaszcza te o źródłach nazw miejscowości, historia o jeziorze Świętym, legenda o Cyganie, o zbójcu i pochodzeniu nazwy Jabłoń,
- historie dotyczące terenów gminy można poznawać w książce "Opowieści znad Piwonii, autorstwa Apolinarego Nosalskiego.

Mówiąc o skarbach i tym, co w gminie najważniejsze mieszkańcy i mieszkanki poświęcali dużo miejsca przyrodzie - spokojowi, ciszy, zieleni, historii lokalnej - pamięci o bitwach, powstańcach, dziedzictwu - historii obu pałaców, w Kolanie i Jabłoniu i rodów z nimi związanych. Mówiono też dużo o rolniczej stronie gminy, tradycjach związanych ze szkołą rolniczą. Podkreślano klimat gminy - serdeczność, współpracę, otwartość. Wiele tematów i historii lokalnych wciąż pozostaje do odkrycia i mieszkańcy i mieszkanki chcą ich poszukiwać, poznawać. Jednocześnie wskazywano, że nie zawsze lokalna społeczność sprzyja aktywności. Czasem działania jednostek i grup są krytykowane albo nie wierzy się w ich sukces. Osobom aktywnym brakuje docenienia.

Czas wolny i zainteresowania

W ankiecie online zadaliśmy mieszkankom i mieszkańcom gminy kilka pytań dotyczących tego, jak spędzają czas wolny i czym się interesują. Odpowiedzi pokazują tematy i aktywności, które już teraz mobilizują ludzi do działania, do poszukiwań, które sprawiają przyjemność i dają odpoczynek. Stanowią one dobrą inspirację do planowania działań bo mówią o tym, co już ma potencjał do mobilizacji społeczności i jej członków, członkiń.

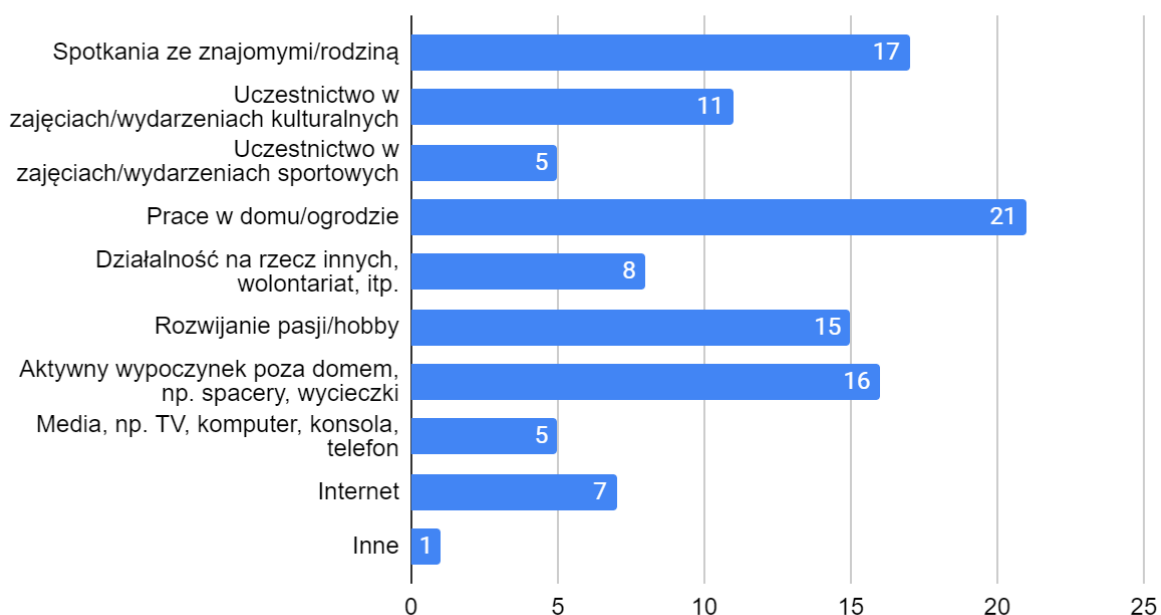
Czas wolny

Osoby wypełniające ankietę online najczęściej (21 typowań) wskazały, że w wolnym czasie zajmują się pracami w domu i ogrodzie. 17 osób wybrało odpowiedź: "spotkania ze znajomymi/rodziną", 16 osób "aktywny wypoczynek poza

domem, np. spacery, wycieczki” a 15 osób “rozwijanie pasji/hobby”. “Uczestnictwo w zajęciach/wydarzeniach kulturalnych” wybrało 11 osób.

Pozostałe odpowiedzi były wskazywane mniej licznie. Opcję “inne” wybrano jeden raz, dopisując: „gra na thereminie”. Theremin to mało znany a bardzo interesujący instrument, który opiera się na manipulowaniu falami dźwiękowymi bez dotykania samego przyrządu. Więcej informacji o thereminie można znaleźć w Internecie.⁵

Jak najczęściej spędzasz czas wolny od pracy czy nauki?

Wykres nr 1. Czas wolny od pracy czy nauki. Możliwość wielokrotnego wyboru. N 28.

Zainteresowania

Uczestniczący w ankiecie mieszkańcy i mieszkanki odpowiedzieli także na pytanie o swoje zainteresowania.

Najczęściej wskazywanym przez osoby ankietowane tematem zainteresowań była muzyka (15 wskazań). 11 razy wybierano zainteresowania związane z kuchnią i spotkania oraz rozmowy z ciekawymi ludźmi. 9 osób wskazało odpowiedź taniec oraz teatr. 8 osób - turystykę/podróżę, rękodzieło, rzemiosło oraz tradycję i sztukę ludową. Po 7 albo 6 odpowiedzi uzyskały zainteresowania takie jak: sport, literatura (proza, poezja), przyroda/zwierzęta/rośliny, sztuki plastyczne, fotografia, ogród i sadownictwo. Pozostałe odpowiedzi były wskazywane 5 razy i rzadziej.

⁵ <https://muzykotekaszkolna.pl/wiedza/instrumenty/theremin>

Jakie masz zainteresowania?

Wykres nr 2. Zainteresowania. Możliwość wielokrotnego wyboru. N 28.

O zainteresowaniach rozmawialiśmy także na spotkaniach badawczych, spotkaniu z zespołem i w indywidualnych wywiadach, pytaliśmy o nie też w ankietach papierowych. Pozwoliło to nie tylko zebrać cenne informacje ale także dało szansę do wzajemnego poznania się. Uczestnicy i uczestniczki, choć czasem znali się od dawna, to zdarzało się, że dopiero na spotkaniu usłyszeli o swoich pasjach. Pojawiły się rozmowy o możliwej współpracy, chęć pogłębienia informacji i dużo radości. Wiele osób po raz pierwszy poznało się od strony swoich prywatnych pasji. Pozwoliło to również na sieciowanie i myślenie o tym, by w przyszłych inicjatywach najpierw korzystać z umiejętności i talentów sąsiadów i sąsiadek.

Wśród osób uczestniczących w spotkaniu w Kolonia, w Dawidach, Jabłoni (w tym spotkaniu z zespołem GOK) pojawiły się następujące zainteresowania:

- kwiaty i florystyka,
- archiwistyka,
- przyroda,
- odnawianie starych mebli,
- haft krzyżkowy,
- robienie na drutach,
- muzyka różnych gatunków, w tym: rock, blues,
- akrobatyka,
- odpoczynek w ciszy i samotności,

- teatr,
- architektura krajobrazu,
- historia okolicy i Polski,
- historia sztuki,
- pieczenie tortów,
- odkrywanie okolicy,
- wycieczki rowerowe,
- rzeźba,
- malarstwo,
- taniec latino,
- spacery ścieżkami przyrodniczymi,
- nordicwalking (kijki),
- konie,
- projektowanie czasu wolnego,
- fotografia,
- gry planszowe,
- rekonstrukcje historyczne,
- praca w drewnie,
- prace manualne,
- serowarstwo,
- film,
- książka,
- rozwiązywanie krzyżówek,
- tradycyjne pieczenie chleba,
- warzenie tradycyjnych syropów,
- projektowanie mebli i stolarka,
- ogrodnictwo warzywne i kwiatowe,
- szydełkowanie,
- piłka nożna,
- pisanie bajek,
- muzykoterapia,
- zbieranie jagód, grzybów,
- pszczelarstwo,
- majsterkowanie (zainteresowanie wskazane przez osobę reprezentującą młodzież),
- kolarstwo i rowery - jw.

Wsparcie w realizacji zainteresowań

Mieszkańcy i mieszkanki mieli także możliwość powiedzieć, co wspiera ich w realizacji ich zainteresowań. Jakiego wsparcia potrzebują, by rozwijać i praktykować swoje pasje?

Część osób wskazywało wprost działalność organizacji i instytucji, takich jak GOK, Muzeum Augusta Zamoyskiego, Urząd Gminy, szkoły czy Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Jabłońskiej. Wymieniano tu np. organizowane kursy, szkolenia, wydarzenia, możliwość wypożyczenia książek.

Ważnym bodźcem do działania jest własna motywacja, samorealizacja i, co za tym idzie, własne działania dążące do rozwoju pasji - lektura książek, artykułów, poszukiwania w internecie, obserwacja. Przydaje się także motywacja i samodyscyplina. Ważne jest wsparcie znajomych (otoczenia) i rodziny, czasem praktykowanie wspólnego hobby i spotkania z innymi ludźmi, a także odpowiednia ilość wolnego czasu.

W realizacji własnych zainteresowań wspierają również uwarunkowania lokalne: dostępność, lepszy stan dróg.

Jako bariery realizacji własnych zainteresowań wskazywano brak czasu a także fakt, że ze względu na zbyt małe zainteresowanie mieszkańców i mieszanek zdarza się, że zajęcia są odwoływane.

Biorąc pod uwagę powyższe odpowiedzi można wskazać, że dla rozwijania pasji przydatne są różne uwarunkowania - począwszy od inspiracji czy przekazania podstawowej wiedzy przez zorganizowane zajęcia, poprzez własną motywację i czas, po dostępność komunikacyjną. Z tych względów warto dbać, by oferta zajęć i warsztatów była różnorodna ale też dostępna, dobrze wypromowana, realizowana w różnych miejscach gminy.

Dom Kultury

Dom Kultury i jego zespół to nie tylko osoby realizujące projekt Dom Kultury+ Edycja 2023 ale przede wszystkim osoby tworzące klimat współpracy i wspierające społeczność lokalną w realizacji własnych inicjatyw. W perspektywie programu Dom Kultury+ ośrodek kultury dąży do tego, by stać się miejscem bliskim mieszkańcom i mieszkankom, by otwarcie zachęcać do współtworzenia kultury i wspólnego kreowania działań. Jaki więc powinien być idealny dom kultury? Jak komunikować się ze społecznością? Zapytaliśmy o to osoby wypełniające ankietę online.

Jaki powinien być dom kultury?

Osoby wypełniające ankietę najczęściej (24) wskazywały, że dom kultury powinien podejmować działania integrujące mieszkańców. 22 osoby wskazały, że

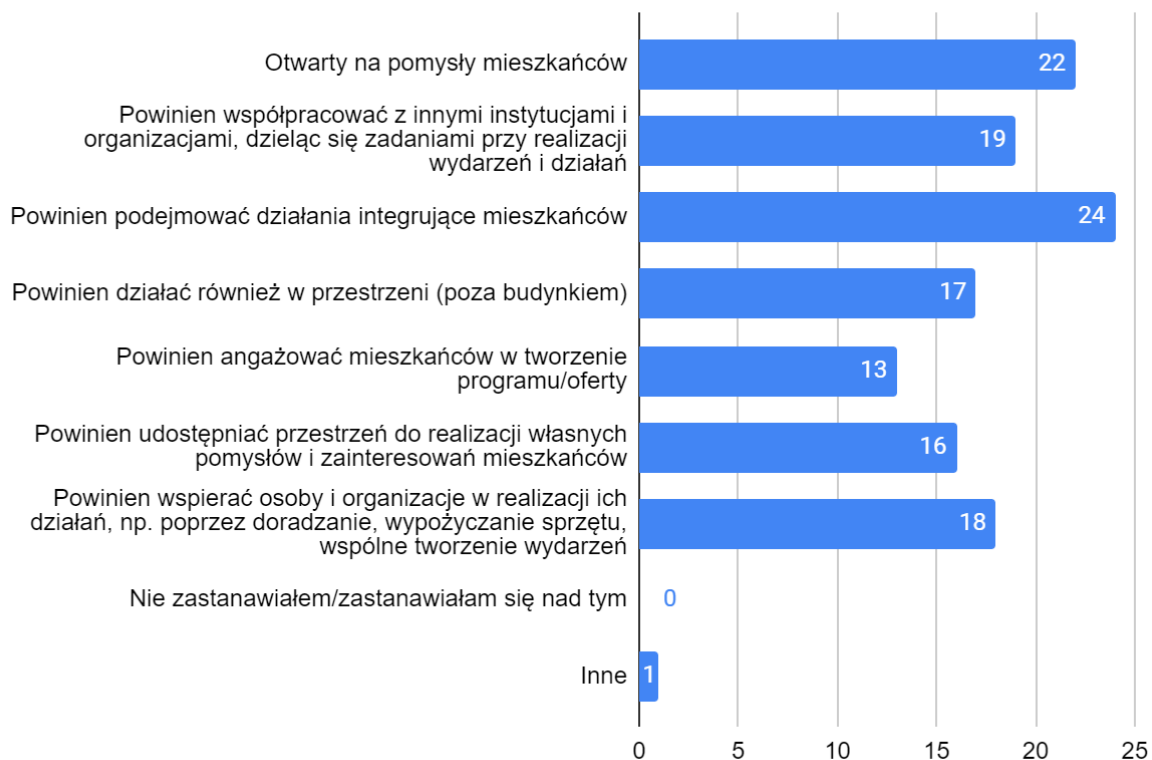
ważne jest by placówka była otwarta na pomysły społeczności. Kolejnym często wskazywanym (19) określeniem jest zalecenie, że dom kultury powinien współpracować z innymi instytucjami i organizacjami, dzieląc się zadaniami przy realizacji wydarzeń i działań. Prawie tak samo dużo osób (18) zaznaczyło, że placówka kultury i jej zespół "powinien wspierać osoby i organizacje w realizacji ich działań, np. poprzez doradzanie, wypożyczanie sprzętu czy wspólne tworzenie wydarzeń". Pozostałe odpowiedzi były wskazywane rzadziej ale różnice nie były duże. 13 osób, co jest najmniejszą ilością wskazań, zaznaczyło odpowiedź mówiącą o tym, że dom kultury powinien angażować mieszkańców i mieszkanki do tworzenia oferty i programu.

Żadna osoba nie zaznaczyła, że nie zastanawiała się na tym pytaniem. Jedna osoba wskazała odpowiedź "inne", uzupełniając ją wskazaniem, że dom kultury: "Powinien posiadać profesjonalny zewnętrzny sprzęt nagłaśniający aby można było często nawet spontanicznie zorganizować jakieś fajne wydarzenie".

Analizując powyższe informacje widoczna jest potrzeba integracji mieszkańców i mieszanek poprzez i wokół kultury. Społeczność oczekuje także współpracy domu kultury z różnymi instytucjami i organizacjami przy realizacji działań (co obecnie jest realizowane), a także wspierania osób aktywnych (co również już się dzieje). Dużo mniej osób wskazało, że ośrodek kultury powinien ich angażować do współtworzenia oferty - być może ten obszar współpracy jest przestrzenią, która na razie nie jest znajoma społeczności, ale może zostać oswojona i poznana dzięki wspólnej realizacji inicjatyw w ramach program Dom Kultury+.

W innym miejscu ankiety pojawiła się jeszcze inna sugestia pokazująca, że dla mieszkańców i mieszanek ważne jest by dom kultury był miejscem spotkań i by był pełen ludzi i działań: *Aby GOK tętnił życiem każdego dnia a biblioteka dawała mieszkańcom kontakt z twórcami - jak to było rok temu.*

Jaki powinien być dom kultury w Twojej gminie?

Wykres nr 3. Jaki powinien być dom kultury w Twojej gminie? Możliwość wielokrotnego wyboru. N 28.

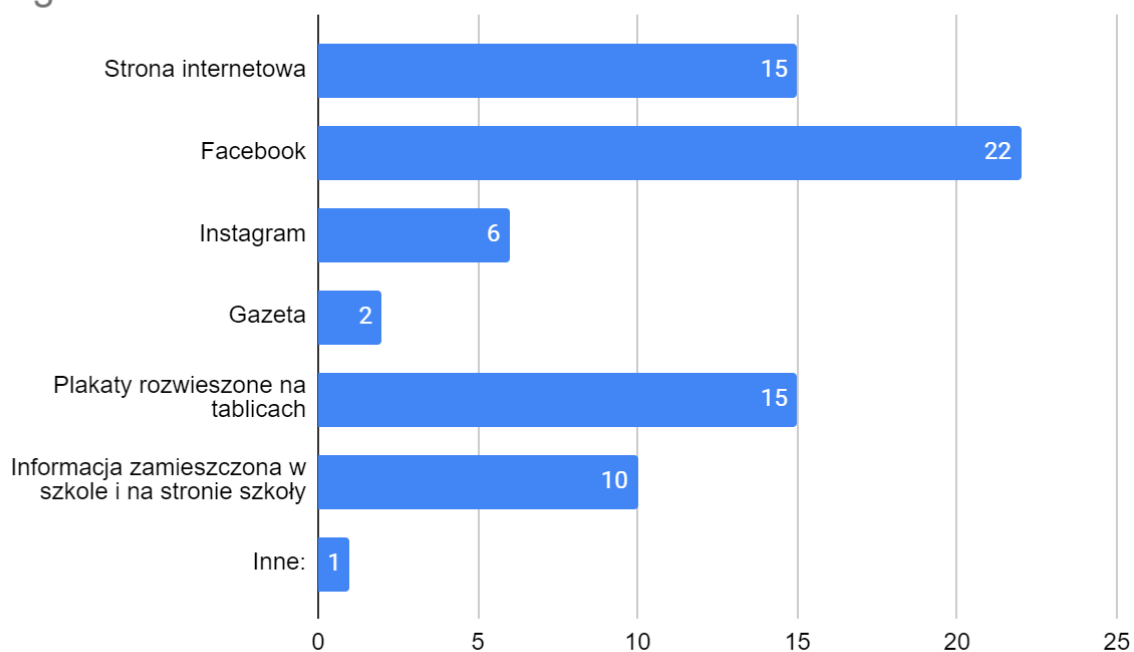
Wymarzony dom kultury to również charakterystyka mieszkańców i mieszkanki będących odbiorcami działań kulturalnych. Na spotkaniach nieraz wspomniano o tym, że marzeniem jest zaangażowanie i duże uczestnictwo w kulturze. Ważne są także finanse, czas i współpraca między podmiotami, które pozwalają rozwijać działania kulturalne i zwiększać ich zasięg. Po zakończeniu realizacji zadań ważne są podziękowania i docenienie starań osób pracujących przy wydarzeniu.

Jak informować o działaniach?

Osoby wypełniające ankietę wskazały, jak chciałyby się dowiadywać o ofercie wydarzeń GOK i Wiejskich Domów Kultury oraz świetlic. Najczęściej wybieraną możliwością była komunikacja przez Facebook (22 wskazania), druga co do częstości była strona internetowa (15 wskazań) i plakaty rozwieszane na tablicach (również 15). 10 osób wskazało, że chciałyby się dowiadywać o działaniach GOK poprzez szkołę. Najrzadziej wskazywano Instagram (6) i gazety (2). Jedna osoba wybrała odpowiedź "inne".

Obecnie Gminny Ośrodek Kultury nie posiada własnej strony a informacje są przekazywane za pośrednictwem portalu Facebook. Jak widać z odpowiedzi jest to najbardziej preferowany kanał komunikacji. Być może warto rozważyć jednak także stworzenie strony internetowej. Bardzo ważne jest, by w komunikacji uwzględniać potrzeby różnych grup kontynuując promocję także poprzez plakaty czy informowanie poprzez szkoły. W ten sposób informacje będą docierać do różnych osób, zgodnie z ich preferencjami.

Jak najchętniej chciałabyś/chciałabyś dowiadywać się o ofercie Gminnego Ośrodka Kultury, Wiejskich Domów Kultury, świetlic w gminie Jabłoń?

Wykres nr 4. Jak informować o działaniach. Możliwość wielokrotnego wyboru. N 28.

Pomysły działań

Najważniejszą częścią badań diagnostycznych poszukujących potencjału kulturotwórczego jest skupienie się na pomysłach działań, które osoby uczestniczące w spotkaniach i wypełniające ankiety chciałyby zrealizować, czy wziąć w nich udział.

W ankiecie online mieszkańcy i mieszkanki gminy odpowiadały na dwa pytania dotyczące pomysłów - pierwsze odnośnie wydarzeń, w których chciałyby wziąć udział, drugie odnośnie ich pomysłów na działania. W ankiecie papierowej wskazywali, w jakich działaniach chcieliby uczestniczyć.

W czym mieszkańcy i mieszkanki chcieliby wziąć udział?

Już w tym pytaniu pojawiło się sporo pomysłów na nowe działania, albo dotyczących ofert wydarzeń. Mamy tu więc całą paletę inspiracji:

- warsztaty o ziołach,
- warsztaty krawieckie,
- warsztaty fotograficzne,
- pokazy tradycyjnych zawodów-wiklina, garncarz,
- haft,
- dostępna dla mieszkańców i mieszanek pracownia - warsztat do majsterkowania, stolarki, malarstwa, rzeźby i innych,
- gotowanie tradycyjnych, zapomnianych potraw,
- warsztaty muzyczne (cykliczna nauka gry na instrumentach, np. pianino, akordeon),
- nauka gry na thereminie,
- nauka śpiewu dla dzieci,
- zajęcia sensoplastyczne dla dzieci,
- zajęcia z futbolu amerykańskiego (informacja od młodzieży szkoły podstawowej),
- zajęcia z rysunku (informacja od uczennicy 6 klasy szkoły podstawowej),
- teatr amatorski, małe formy teatralne,
- zajęcia taneczne,
- chór gminny,
- warsztaty ze śpiewu białego,
- zajęcia sportowe, w tym siłownia,
- zajęcia związane z ruchem i rehabilitacją
- nauka szycia na maszynie,
- muzykoterapia,
- arteterapie,
- jazda konna,
- zajęcia z jogi,
- warsztaty genealogiczne,
- warsztaty rękodzieła,
- warsztaty rzemiosła,
- warsztaty florystyczne,
- wystawy,
- wycieczki bliskie i dalekie,
- zawody: wędkarskie, pszczelarskie
- spotkania ogrodnicze,
- spotkania dla seniorów i senierek.

Jeśli chodzi o wydarzenia to pomysły były następujące:

- wycieczka rowerowa, rajd,
- wycieczka krajoznawcza,
- zabawa w remizie z zespołem,
- dożynki - gminne święto plonów,
- przeglądy wokalne,
- koncerty (w tym np. szanty),
- spotkania z inspirującymi ludźmi,
- pikniki rodzinne (cykliczne), pikniki sąsiedzkie,
- gry terenowe,
- obozy,
- wyścigi kolarskie,
- plenery,
- pikniki,
- wydarzenia kulturalne kultywujące tradycje lokalne i przekazywanie ich najmłodszym,
- wydarzenia związane z pokazywaniem swoich pasji, hobby innym mieszkańcom, dzieciom,
- wieczory wspominkowe, dotyczące naszych przodków,
- tworzenie archiwum cyfrowego zdjęć i filmów z naszej miejscowości.

Podkreślano też potrzebę, by warsztaty i wydarzenia były dostępne dla różnych osób i różnych grup, także tych dla których dotychczas była mniejsza oferta. Jedna z osób wskazała, że ważna dla niej jest różnorodność zajęć, by dzieci mogły rozwijać swoje pasje na miejscu: *Chciałabym aby moje dzieci mogły tu rozwijać swoje talenty bez konieczności jeżdżenia do odległych miast. (Wypowiedź z ankiety)*

Jako inną formę spędzania czasu jedna z osób wskazała także potrzebę odpoczynku i zajęcia się sobą:

Brakuje mi czasu na uczestnictwo w zajęciach ponieważ pracuje 6 dni w tygodniu. Jedyne wolny dzień lubię spędzać w swoim własnym towarzystwie, ewentualnie załatwiam różne zaległe sprawy. (Wypowiedź z ankiety)

Informacje te uzupełniają materiały uzyskane na spotkania badawczych. W czasie spotkania w Kolanie rozmawialiśmy o marzeniach związanych z kulturą. Uczestnicy i uczestniczki wskazali:

- większe uczestnictwo lokalnej społeczności w wydarzeniach kulturalnych i lokalnych zabawach,
- wspólne odkrywanie miejsc historycznych,

- powstanie szlaków pieszych po okolicy i ścieżek przyrodniczych, np. w okolicy leśniczówki w Jabłoni,
- możliwość zwiedzenia pałacu i parku w Jabłoni,
- realizacja działań kulturalnych w parku przy pałacu w Kolanie, np. plener rzeźbiarski,
- warsztaty z łucznictwa,
- wydarzenia interesujące i angażujące dzieci i młodzież, oparte o wiedzę o zainteresowaniach tych grup.

W Dawidach w rozmowach wybrzmiały marzenia i potrzeby:

- warsztaty związane z bajkopisaniem,
- planowanie równoległej oferty dla rodziców w czasie, gdy ich dzieci są na zajęciach,
- oferta skierowana do par, np. kurs tańca,
- gra terenowa, która włączyłaby dzieci i seniorów - ich dziadków i babcię,
- marzenie o zintegrowaniu społeczności i szerokim uczestnictwie w wydarzeniach,
- dyskoteka, zabawa - potupajka.

W wywiadach z przedstawicielami młodzieży pojawiły się następujące pomysły:

- miejsce spotkań,
- imprezy,
- koncerty, dyskoteki,
- koncerty - "letni vibe",
- kino pod chmurką,
- warsztaty majsterkowania,
- okazja do spotkania.

Pomysły inicjatyw

W ankiecie zapytaliśmy o konkretne pomysły działań, które wypełniający mieszkańcy i mieszkanki chcieliby zrealizować, gdyby wygrali środki na swoje inicjatywy. W ten sposób uzyskaliśmy poniższe propozycje, które uzupełniają i rozwijają odpowiedzi z poprzedniego podrozdziału. Dodatkowo materiał z ankiety został wzbogacony pomysłami wypracowanymi na spotkaniach badawczych, jak również podczas warsztatu kreatywnego dla osób chcących zgłosić swoje inicjatywy. Poniżej prezentujemy listę pomysłów, jako możliwe inspiracje i skarbnicę pomysłów:

- organizacja koncertów, np. jazzowego,
- działania integracyjne: zabawa w remizie, kino plenerowe "pod chmurką", wieczory z kulturą, integracja między miejscowościami i między szkołami,

- działania oparte na aktywnym poznawaniu okolicy: gry terenowe, szlaki turystyczne,
- działania skierowane na angażowanie całych rodzin,
- działania filantropijne: zbiórki charytatywne,
- warsztaty: zielarskie, krawieckie - drobne przeróbki, kulinarne, związane z tradycjami (np. babka gotowana) i z kuchnią współczesną, fotografii analogowej, muzyczne - nauka gry na instrumentach (takich, jakie ludzie mają w domach), ceramika, wikliniarstwo,
- warsztaty i spotkanie z lokalnymi twórcami i twórczyniami, rzemieślnikami, artystami,
- warsztaty dla dzieci: taniec, robotyka, gry terenowe, półkolonie, szachy,
- warsztaty dla młodzieży: fotografia, gry terenowe, tworzenie kanałów na YouTube, taniec, nowe technologie - odczarowanie i przekazanie wiedzy,
- warsztaty dla kobiet: aktywizujące i integrujące, dające wytchnienie, dotyczące ziół, z tworzeniem np. mydeł, świec, krawieckie, uczące jak robić drobne przeróbki (by przywrócić umiejętność korzystania z maszyn do szycia i samowystarczalność w tym zakresie),
- warsztaty międzypokoleniowe, np. dla dziadków i wnuków,
- lekcje emisji głosu,
- zajęcia językowe,
- organizacja spotkań z interesującymi ludźmi,
- organizacja chóru gminnego,
- działania sportowe: obóz sportowy, gry terenowe,
- realizacja dożynek,
- realizacja rajdów rowerowych i wydarzeń survivalowych,
- zajęcia ruchowe: joga, zumba, fitness,
- plenerowe zabawy dla dzieci,
- działania dotyczące historii, wydarzenia z inscenizacjami bitew, rekonstrukcjami, np. bitwy pod Jabłonią,
- realizacja archiwum cyfrowego foto i video gminy i poszczególnych miejscowości (zdjęcia, filmy wraz z opisami), zbieranie i archiwizowanie historii mówionej,
- realizacja kącików historycznych ze zdjęciami i informacjami o danej miejscowości,
- stworzenie strony prezentującej i umożliwiającej sprzedaż lokalnych wyrobów tradycyjnych, np. miodu, serów,
- stworzenie okazji do wymiany wyrobów między mieszkańcami i mieszkankami, taki "wiejski ryneček",
- organizacja wydarzenia służącego pokazaniu swoich talentów, zwłaszcza wśród dzieci i dalsze wspieranie w rozwoju,

- stworzenie szlaków i ścieżek śladem miejsc historycznych i naniesienie tego na interaktywną mapę,
- realizacja warsztatów florystycznych,
- stworzenie teatru amatorskiego, podwórkowego, gminnego, padła też propozycja utworzenia kabaretu, odtworzenia zespołu obrzędowego w Paszenkach,
- stworzenie zespołu tanecznego dla dzieci i mam,
- umożliwianie wyjazdów do teatru,
- kino objazdowe z ambitnym repertuarem,
- organizacja spotkań dla osób, które mają pomysły na działania i wspólne opracowywanie działań,
- spotkania z interesującymi osobami,
- warsztaty śpiewu ludowego, objazdowe, realizowane nie tylko w Jabłoni.

W odpowiedzi na pytanie o pomysły część osób wskazało także działania inwestycyjne. Nie mogą być one zrealizowane w ramach projektu "Aktywni mieszkańcy-inspirująca gmina", warto jednak zapoznać się z nim, by również wskazywały potrzeby w planowaniu działań na poziomie gminy:

- zakup sprzętu nagłaśniającego,
- budowa boiska dla dzieci,
- budowa placu zabaw dla najmłodszych dzieci,
- doposażenie Wiejskich Domów Kultury,
- wsparcie OSP Kolano,
- jako inwestycja w pozyskanie większych dotacji,
- stworzenie siłowni w budynku,
- budowa sceny do występów,
- tworzenie miejsc spotkań dla młodzieży.

Podsumowanie

Jako podsumowanie badań, poniżej przedstawiamy kierunki i tematy, które mogą być inspiracją do tworzenia inicjatyw.

Historia - o starym na nowo

Historia, zwłaszcza ta związana z okolicą, jest często wskazywana jako ważny temat. Wspominano okoliczne mogiły, historie rozegranych bitew ale też dziedzictwo, np. w postaci pałaców w Jabłoni i Kolanie czy też opowieści związane z powstaniem i otwarciem Kanału Wieprz-Krzna. Historia jest przekazywana kolejnym pokoleniom, celebrowane są rocznice, szkoły i instytucje dbają o utrwalanie ważnych informacji. Odnosząc się w inicjatywach do tematów związanych z lokalną historią warto

poszukać nowych form tych działań, tak, by poznawać historię w różnorodny sposób, dodać atrakcyjności dla różnych grup wiekowych i nadać odniesienia do współczesności. Jako atrakcyjne formy wskazywano wszelkie inscenizacje, rekonstrukcje, sztuki teatralne. Interesujące może być także włączenie nowych form w przetwarzanie tematów historycznych, np. filmów, zdjęć, nowych technologii. Wiele osób czeka na okazję do zwiedzenia pałaców w Jabłoni i Kolanie, a otaczające je parki widzi, jako przestrzeń wydarzeń kulturalnych i artystycznych, np. plenerów czy koncertów.

Osoby, które inspirują

Z wątkami historycznymi łączą się konkretne osoby, które są licznie wspomniane i ważne dla społeczności. Warto wracać do tych postaci, także poszukując różnorodnych form przekazu, opartych o mniej i bardziej znane wątki z historii tych postaci. Wiele osób chętnie pozna głębiej ich losy, pasje, osobowość czy codzienność życia. W czasie spotkań i rozmów nieraz wspomniano inscenizację „Czy to sen, czy jawa” przedstawioną podczas majowych Spotkań z Augustem Zamoyskim, dzięki której można było na nowo spojrzeć na rzeźbiarza. Sprawilo to, że stał się on bliższy i bardziej interesujący. Z pewnością w podobny sposób, przez teatr, ale i z użyciem innych form (spacery, gry terenowe, filmy, fotografia, etc.) można sięgać do historii i biografii ważnych dla okolicy osób, np. rodzin Zamoyskich, Łubieńskich czy też np. Jadwigi Tokarskiej albo Romualdy Heleny Mostowiec.

Poszukiwanie historii - archiwistyka, genealogia

Mieszkańcy i mieszkanki gminy są zainteresowani historią swoich małych ojczyzn - swoich miejscowości i najbliższego otoczenia. Wśród pomysłów działań pojawiały się poszukiwania i odkrywanie historii lokalnej, poszukiwania źródeł nazewnictwa miejscowości, zbieranie historii mówionej, archiwizowanie wspomnień i starych zdjęć czy też poszukiwania genealogiczne we własnych rodzinach. Tematy te, skupione na zbieraniu opowieści czy zdjęć, a następnie ich archiwizowaniu (też w postaci cyfrowej) i przetwarzaniu (np. jako wystawy), są świetnymi inspiracjami do planowania inicjatyw.

Muzyka, śpiew, taniec i teatr

Te obszary często pojawiały się w wypowiedziach mieszkańców i mieszanek gminy, zarówno w odniesieniu do obecnie realizowanych działań, jak i w pomysłach na przyszłe inicjatywy. Wiele osób chce się rozwijać w obszarze śpiewu, tańca i muzyki, pojawiały się propozycje: warsztatów ze śpiewu białego, śpiewu chóralnego, warsztatów muzycznych, nauki gry na instrumentach, np. na akordeonie. Wspominano także o zajęciach muzykoterapii, kursie tańca (różne formy i różne grupy wiekowe, też zajęcia dla par) oraz tworzeniu okazji do spotkania z muzyką, np. poprzez koncerty (różne gatunki muzyczne, także bardziej niszowych, jak np. jazz) czy potańcówki (potupajki) i dyskoteki. Często wspomniano warsztaty związane z różnymi

formami teatralnymi, od inscenizacji, poprzez kabaret, po teatr obrzędowy. Podkreślano wartość teatru jako sztuki, która łączy pokolenia i pozwala na twórczą współpracę. Wśród propozycji działań pojawiały się też wydarzenia mające na celu pokazywanie i odkrywanie talentów, zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży.

Spotkania i integracja

Ważną potrzebą, która wybrzmiała w rozmowach z mieszkańcami i mieszkankami jest tworzenie okazji do spotkania i integracji, przede wszystkim na poziomie poszczególnych miejscowości, ale także na poziomie gminy czy szkół. Cenne będą inicjatywy, które będą zawierać wydarzenia umożliwiające spotkanie się, poznanie sąsiadów i sąsiadek, ale także działania międzypokoleniowe czy włączające całe rodziny. Mogą to być różnego rodzaju lokalne święta, gry terenowe, potańcówki i dyskoteki, ale też np. objazdowe kino pod chmurką. Integrować mogą także spotkania tematyczne czy spotkania z interesującymi osobami. Bardzo ważne jest też tworzenie miejsc spotkań, zwłaszcza dla młodzieży - w przypadku inicjatyw można w ramach lokalnych wydarzeń aranżować przestrzeń działań tak, by tworzyła ona także zaciszne miejsca, w których można posiedzieć ze znajomymi. Wśród pomysłów dotyczących działań integracyjnych pojawiła się między innymi propozycja realizacji "ryneczku" - wydarzenia, na którym będzie można zaprezentować swoje dokonania artystyczne, kulinarne czy wymienić się różnymi artykułami.

Aktywne poznawanie okolicy

Walory przyrodnicze okolicy - jej piękno i spokój - są powszechnie cenione. Pojawia się potrzeba, by poznawać okoliczne tereny wspólnie i w aktywny sposób, np. na rajdach rowerowych, pieszych, konnych, tworząc i opisując szlaki ważnych miejsc, realizując rodzinne podchody czy inne gry. Jednym z najważniejszych przyrodniczo miejsc jest zbiornik wodny w Paszenkach - ostoja ptactwa, który może być miejscem działań związanych z przyrodą. Innym często wspomnianym miejscem jest Kanał Wieprz-Krzna - lubiane miejsce spacerów, którego otoczenie w ramach inicjatyw mogłoby się stać sceną wydarzeń czy warsztatów. Nieraz wspomina się także gościniec, leśniczówkę czy lasy i skrywane w nich historie i tajemnice.

Różnorodne warsztaty

Wiele osób z chęcią weźmie udział w cyklu różnorodnych warsztatów, pozwalających zarówno rozwijać umiejętności, jak i szukać nowych inspiracji. Ważne, by były one skierowane do różnych grup wiekowych. Warto zwrócić uwagę na zajęcia realizowane dla i z młodzieżą (począwszy od starszych klas szkoły podstawowej), dla rodziców z małymi dziećmi czy dla osób dorosłych. Można także planować równocześnie wydarzenia dla dzieci i w tym samym czasie, ale osobno, zajęcia dla rodziców czy opiekunów. Wartościowe będą zawsze działania międzypokoleniowe, jak również te dla dzieci i dla seniorów.

Tematyka powinna dotyczyć szeroko rozumianej kultury, w różnych jej aspektach. Pojawiały się tu propozycje:

- zajęć kulinarnych, w tym zajęć związanych z potrawami tradycyjnymi, powrotem do tradycji wytwarzania soków, serów, czy np. dotyczących wypieku chleba,
- zajęć florystycznych i związanych z ogrodem, zielarskich,
- zajęć rękodzielniczych i manualnych, jak np. robienie na drutach, haft, szydełko, rękodzieło tradycyjne i regionalne, warsztaty krawieckie, garncarstwo czy ceramika,
- warsztatów majsterkowania, stolarskich, odnawiania mebli, pracy w drewnie,
- zajęć artystycznych, np. rzeźbiarskich, malarskich, fotograficznych, pisania ikon,
- związanych z bajkami, z zabawami sensorycznymi dla najmłodszych,
- warsztatów dotyczących nowych technologii, np. tworzenie filmów do internetu, programowanie, robotyka,
- spotkań z grami planszowymi czy szachami.